

PÁZMÁNY *1635*
— *a l a p i t v a*

Pázmány Law Working Papers

2020/09

Láncos Petra Lea

**A „tagállamok közös alkotmányos
hagyományai” mint az európai
alkotmányos dialógus sarokkövei**

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Pázmány Péter Catholic University Budapest
<http://www.plwp.eu>

A „tagállamok közös alkotmányos hagyományai” mint az európai alkotmányos dialógus sarokkövei

Láncos Petra Lea

Absztrakt

Az Európai Unió jogforrási rendszerének érdekes, ugyanakkor keveset kutatott elemét képezik a tagállamok közös alkotmányos hagyományai. Az „alkotmányos identitásra” hivatkozó egyre jelentősebb tagállami (jog)gyakorlat fényében érdemes újra felfedezni ezt az európai jogfejlődésben oly fontos szerepet betöltött jogforrást, mely a legújabb joggyakorlat alapján a tagállami érdekek és értékek mentén is instrumentalizálható. Az alábbi írás a tagállamok közös alkotmányos hagyományai mint jogforrás megjelenését, legfőbb jellemzőit, valamint a benne rejlő integrációs lehetőségeket mutatja be röviden.

1. Bevezetés

Az Európai Unió jogának fontos, ámde a tudományos kutatás által elhanyagolt forrása a „tagállamok közös alkotmányos hagyományai”. Az alábbiakban e jogforrás eredetét, az Európai Közösségek Bírósága (Európai Unió Bírósága) joggyakorlatában elfoglalt helyét, valamint az európai alkotmányos dialógusban betölthető lehetséges szerepét mutatom be röviden.

2. A tagállamok közös alkotmányos hagyományainak eredete

A tagállamok közös alkotmányos hagyományai (TKAH) kapcsolatban legutóbb Pollicino és Fichera végzett mélyreható kutatást.¹ Tanulmányukban arra a meglepő következtetésre jutnak, hogy az európai integráció kezdeti időszakában jellemző volt, hogy Európai Közösségek Bírósága ítéletének meghozatalához az alapító államok jogának részletes összehasonlítását végezte el.² A szerzők szerint a jogösszehasonlítás célja az volt, hogy a Bíróság döntései ne menjenek szembe a tagállamok jogával, ezzel is biztosítva döntéseinek tagállami elfogadását, legitimitását.

A *Van Gend en Loos*-ügyben³, valamint a *Costa kontra Enel*-ügyben⁴ megalapozott közvetlen hatály és alkalmazási elsőbbség elve⁵ azonban kellő alapot biztosított a közösségi jog tagállami

¹ Oreste Pollicino, Massimo Fichera: The Dialectics between Constitutional Identity and Common Constitutional Traditions. Which Language for Cooperative Constitutionalism in Europe? *German Law Journal*, megjelenés alatt 2019

² C-7/56, C-3/57- C-7/57 Algera Dineke ECLI:EU:C:1957:7.

³ C-26/62 Van Gend en Loos ECLI:EU:C:1963:1.

⁴ C-6/64 Costa v E.N.E.L. ECLI:EU:C:1964:66.

⁵ Összefoglalóan ld. Roman Kwiecień: The Primacy of European Union Law over National Law Under the Constitutional Treaty, 2005 *German Law Journal* Vol. 06 No. 11, 1479 et seq.

alkalmazására, elfogadására és kikényszerítésére, így a továbbiakban a tagállami jogok összehasonlítása, mint legitimációs forrás már nem tűnt szükségesnek. Mindeközben az Európai Közösségek Bírósága a közösségi jogrend autonómiája *Costa kontra Enel*-ügyben meggyökeresített elvének biztosítására elutasított minden tagállami alkotmányra történő hivatkozást.⁶ Joggyakorlata szerint a közösségi jog egységes alkalmazása és hatékony érvényesülése érdekében a közösségi jog nem rontható le a tagállami jogra hivatkozással: a közösségi jognak még a tagállami alkotmányos rendelkezésekkel szemben is érvényesülnie kell.

A tagállami alkotmányos garanciák kizárásával azonban megszűnt minden lehetséges alapjogi fogódzó a közösségi jog alkalmazása során esetlegesen bekövetkező alapjogsérelemekkel szemben. Az Európai Közösségek Bírósága tisztában volt azzal, hogy fennáll a veszély: a tagállami bíróságok nem fogják tiszteletben tartani az elsőbbség elvét és nem szereznek érvényt az uniós jognak, ha ezzel az érintettek jogvédelem nélkül maradhatnak. Ahhoz tehát, hogy a tagállami bíróságok elfogadják a közösségi jog elsőbbségét, az Európai Közösségek Bíróságának valamilyen módon pótolnia kellett a közösségi jogban tétő alapjogvédelmi hézagot. Megoldásképpen a Bíróság két jogforrásra építve gyökeresítette meg a közösségi alapjogvédelem rendszerét. Egyrészt hivatkozott az Európa Tanács égisze alatt létrejött, és valamennyi tagállam által ratifikált Emberi Jogok Európai Egyezményére mint a közösségi alapjogok forrására, másrészt bevezette a TKAH-t mint jogforrási kategóriát.

3. Megjelenése az Európai Közösségek Bírósága joggyakorlatában

A tagállamok közös alkotmányos hagyományai mint jogforrás először az Európai Közösségek Bíróságának híres *Internationale Handelsgesellschaft* ítéletében bukkant fel, mint az Európai Közösségben garantált alapjogok forrása.⁷

Az Európai Közösségek Bírósága a *Nold*-ügyben kimondta, majd a *Hauer*-ügyben megerősítette, hogy „alapvető jogok azon általános jogelvek szerves részét képezik, amelyek tiszteletben tartását a Bíróság biztosítja. E jogok védelmének biztosítása során a Bíróságnak a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiából kell merítenie, és ezáltal a Közösségben nem engedhetőek meg az ezen államok alkotmányai által elismert alapvető jogokkal össze nem egyeztethető intézkedések”.⁸

4. Jogforrási jellege

⁶ 1/58 *Stork kontra Főhatóság* ECLI:EU:C:1959:4.

⁷ 11/70. *Internationale Handelsgesellschaft GmbH kontra Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel* ügyben. ECLI:EU:C:1970:114, 4. pont.

⁸ 4/73. *Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung kontra az Európai Közösségek Bizottság* ECLI:EU:C:1974:51, 13. pont; 44/79. *Hauer* ECLI:EU:C:1979:290, 15. pont.

A TKAH tehát ún. megismerési jogforrás, azaz nem közvetlen jogforrás,⁹ hanem olyan forrás, melyből a jogról nyerhetők ismeretek.¹⁰ Következésképpen a tartalma nehezen megállapítható: minden esetben jogösszehasonlítást feltételez,¹¹ ennek nyomait azonban már nem találjuk meg a francia dogmatika által meghatározott európai bírósági ítéletekben. Ehelyett a főtanácsnoki indítványt érdemes megnézni, itt található meg az összehasonlítás. Ennek keretében kerül sor az egyes tagállami alkotmányos rendelkezések kritikái,¹² „értékelő összehasonlítására”,¹³ hiszen az összehasonlítás célja a „legjobb európai megoldás”¹⁴ megtalálása, mely az Unió céljainak és jellegének a leginkább megfelel, valamint az Unió és az egyes személy érdekeit összhangba hozza.¹⁵

A TKAH mint jogforrás valójában a tagállami jogok és a közösségi jog között helyet foglaló jogforrás, az Európai Közösségek Bíróságának konstrukciója. A közösségi alapvető jogok ugyanis a közösségi jog általános jogelvei alá tartoznak; miközben a TKAH éppen ezen alapvető jogok és védelmi szintjük felismeréséhez szolgálnak inspirációs forrásul.

Ahogy arra Belvisi is utal, a tagállamok közös alkotmányos hagyományai (TKAH) „ex novo alkotás, melyet az Európai Közösségek Bírósága talált fel”, majd rugalmasságának, integratív funkciójának köszönhetően az alapjogok forrásait felsoroló alapítószerződési cikkelybe is bekerült.¹⁶ A TKAH tökéletes választásnak bizonyult az alapjogi joggyakorlat megalapozására, hiszen a közös tradíciókra, azaz a hosszú időn keresztül fennálló, közös gyakorlatra történő hivatkozás megfelelő legitímációs alapot nyújtott a Bíróság számára, hogy meggyökeresítse alapjogi joggyakorlatát mindennemű „írott” közösségi jogalap híján is.¹⁷

Másfelől a TKAH tartalmát egyedül az Európai Közösségek Bírósága ismerhette fel, annak alakítására a tagállamoknak a továbbiakban nem volt befolyása. Az Európai Közösségek Bírósága ennek megfelelően a közösségi jog érdekei szerint alakíthatta a TKAH tartalmát, az abból felismert alapvető jogok védelmének szintjét. A TKAH mint megismerési jogforrás csupán inspirációként szolgálnak az Európai Unió Bírósága számára a tagállami alkotmányos megoldások, azoknak nem egy „közös nevezője” vagy egy-egy kiragadott rendelkezése lesz a Bíróság által megállapított egységes jog.¹⁸ Ennek megfelelően a közös alkotmányos hagyományok alapján megállapított alapvető jog esetében az Európai Közösségek Bírósága

⁹ Ehlers: Europäische Grundrechte und Grundfreiheiten, in: Ahl/Deisenhofer: Europarecht, § 14, Rn. 9.

¹⁰ Szabó Béla: Doktor-alkotta jog, communis opinio doctorum és más jelenségek. In Szabó Miklós (szerk.): Ius humanum. Ember alkotta jog. Műhelytanulmányok. Bótor, Miskolc 2001. 111.

¹¹ Wolfgang Kahl: Einleitung, in: Reiner Schmidt, Thomas Vollmöller (szerk.): Kompendium öffentliches Wirtschaftsrecht (2007), 10.

¹² Marcel Vachek: Das Religionsrecht der Europäischen Union im Spannungsfeld zwischen mitgliedstaatlichen Kompetenzreservaten und Art. 9 EMRK. Studien und Materialien zum öffentlichen Recht (2000), 186.

¹³ Manja Kliese: RELigionsfreiheit als Bedingung für den EU-Beitritt: Wie kann die Türkei das „Urgrundrecht” garantieren? Walter-Hallstein-Institut Paper 8/06, 11. Internationale Handelsgesellschaft als Bezugspunkt verwendet. EuGH, Rs. 11/70, Slg. 1970, 1125, Rn. 4

¹⁴ Grabitz/Hilf/Pernice – Kommentar, Art. 164, Rn. 58.

¹⁵ Charlotte Maeßen: Auswirkungen der EuGH-Rechtsprechung auf das deutsche Arbeitskampfrecht unter besonderer Berücksichtigung der Entscheidungen in den Rechtssachen Viking und Laval. Peter Lang (2010). 47-48.

¹⁶ Francesco Belvisi: The „Common Constitutional Traditions” and the Integration of the EU, D&Q 6:2006, 30-31.

¹⁷ Belvisi, 31.

¹⁸ Belvisi, 32.

által meghatározott védelmi szint akár a tagállamokban fellelhető legmagasabb védelmi szintet, a legalacsonyabbat, vagy a kettő közötti szintet is jelentheti.¹⁹ Ezzel pedig a TKAH mint jogforrás egyben a közösségi jog autonómiájának elvét is tiszteletben tartotta, hiszen a tagállami jogoktól és a nemzetközi jogtól is független jogforrásként szolgálta az európai alapjogi joggyakorlat kiépítését.²⁰

Végül, a TKAH-ra történő hivatkozás lehetőséget adott az Európai Bíróságnak, hogy a tagállamok jogrendjeire támaszkodva úgy fejlessze tovább a közösségi jogot, hogy az európai integráció multikulturális kontextusára is tekintettel van. Az integráció ugyanis olyan normatív közegben zajlik, melyben sok közös és sok eltérő vonás egyaránt található. A jogi kultúrák pluralizmusát hidalja át a közös alkotmányos hagyományok fogalma,²¹ mely a rawlsi értelemben vett „átfedő konszenzussal”, illetve a habermasi „alkotmányos patriotizmussal” biztosít némi alkotmányos homogenitást a sokszínű európai politikai közösségnek.²²

5. A tagállamok közös alkotmányos hagyományainak hatályos jogalapjai

Az Európai Közösségek Bírósága évtizedes alapjogi joggyakorlatának 1992-es, maastrichti kodifikációjával a TKAH-t is beemelték az Európai Unióról szóló Szerződés szövegébe. Ennek hatályos szövege az EUSz 6. cikk (3) bekezdésében található, mely szerint

Az alapvető jogok, ahogyan azokat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény biztosítja, továbbá ahogyan azok a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból következnek, az uniós jogrend részét képezik mint annak általános elvei.

Emellett meg kell említeni a lisszaboni szerződésmódosítás nyomán, 2009-től hatályos Alapjogi Chartát is, mely végre kézzelfoghatóvá tette a TKAH-ra és az EJEJ joggyakorlatára épített, Európai Közösségek Bírósága joggyakorlatában formálódott közösségi alapjogi garanciarendszert. Az uniós alapjogvédelmi mechanizmus alapjául szolgáló modern alapjogi dokumentum szintén utal a TKAH-ra:

Preambulum

E Charta, tiszteletben tartva az Unió hatásköreit és feladatait, valamint a szubszidiaritás elvét, újlag megerősíti azokat a jogokat, amelyek különösen a tagállamok közös alkotmányos hagyományaiból és nemzetközi kötelezettségeiből, az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezményből, az Unió és az Európa Tanács által elfogadott szociális

¹⁹ Maeßen, 48.

²⁰ Oreste Pollicino, Massimo Fichera: The Dialectics between Constitutional Identity and Common Constitutional Traditions. Which Language for Cooperative Constitutionalism in Europe? *German Law Journal*, megjelenés alatt 2019

²¹ Pollicino, Fichera.

²² Belvisi, 22-23.

chartákból, valamint az Európai Unió Bíróságának és az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjogából következnek. (...)

Az Alapjogi Charta továbbra is nyitva hagyja az uniós alapjogvédelem rendszerének TKAH útján történő továbbfejlesztésének lehetőségét:

52. Cikk

A jogok és elvek hatálya és értelmezése

...

(4) Amennyiben e Charta a tagállamok közös alkotmányos hagyományából eredő alapvető jogokat ismer el, akkor ezeket a jogokat e hagyományokkal összhangban kell értelmezni.

6. Következtetések

A TKAH elsősorban hézagpótló, „inspiratív” szerepet töltött be az európai integráció fejlődésében. Mivel a tagállamok jogára, alkotmányos hagyományaira támaszkodott, erős legitimációs bázist nyújtott a közösségi jog továbbfejlesztéséhez, egy új jogterület kiépítéséhez. Nem zárható ki, hogy a jövőben is lesz olyan jogterület, melyet az Európai Unió Bírósága e jogforrásra támaszkodva igyekszik tartalommal megtölteni.

Fontos kiemelni, hogy a TKAH-ra történő utalás helyénvalóságát, valamint lehetséges tartalmát eddig kizárólag az Európai Unió Bírósága határozta meg. Az Alapjogi Charta hatályba lépésével Oreste és Fichera is felhívják a figyelmet mind a TKAH-ok, mind a tagállami alkotmánybíróságok marginalizálódásának veszélyére.²³ Ezért érdemes volna elgondolkodni a tagállamok, így különösen a tagállami alkotmánybíróságok lehetséges szerepén a TKAH mint megismerési jogforrás alakításában. Ebben úttörő szerepet játszott az olasz alkotmánybíróság, mely a tagállami adószabályok uniós joggal való összeegyeztethetősége kapcsán kimondta, hogy a jogbiztonság elve a tagállamok közös alkotmányos hagyományainak részét képezi, egyben az Emberi Jogok Európai Egyezményében is megjelenik, ezáltal pedig az Unió általános jogelveinek egyike (Corte Cost., n. 24/2017 § 5.).²⁴

Az olasz alkotmánybíróság ezzel aktív kezdeményezőjévé vált a TKAH továbbfejlesztésének, egyben megkérdőjelezte az Európai Unió Bíróság monopóliumát e megismerési jogforrás alakítása felett. Ebben a törekvésben a tagállami alkotmánybíróságok segítségére lehet a RJUE platform, melyen a tagállamok legfontosabb alkotmánybírói határozatai is megtalálhatók a közös tájékozódás elősegítésére (csak jelszóval elérhető):

<https://curia.europa.eu/rjue/plugins/RJUEGraphicPlugin/jsp/doRJUEPrivateLogin.jsp?redirect=https%3A%2F%2Fcuria.europa.eu%2Frjue%2Fjcms%2F>

²³ Pollicino, Fichera.

²⁴ Pollicino, Fichera.

Összefoglalva, a TKAH mint jogforrás kiváló alapot biztosíthat az alkotmányos párbeszéd elmélyítésére, valamint arra, hogy a tagállami alkotmánybíróságok magukhoz vegyék az irányítást és aktív szerepvállalásukkal maguk alakítsák az Unió főbb alkotmányos elveit.